پەیوەندی نێوان نەمری و داهێنان لە شیعری (غەزەلێك بەشی تۆ ناكات)ی كەریم دەشتی دا.. نووسینی/ عەتا قەرەداخی

(١)

(غەزەلێك بەشی تۆ ناكات) شیعرێكی نوێ شاعیر كەریم دەشتییە كە لە ژمارە 127ی گۆقاری رامان دا بڵاوی كردۆتەوە . لێرەدا هەوڵدەدەین خوێندنەوەیەكی ئەم شیعرە بكەین . سەرەتاش دەبێ ئاماژە بۆ ئەوە یكەین كە كەریم دەشتی یەكێكە لەو شاعیرە دیارانەی نەوەكەی خۆی كە لە دوو ئاستدا تایبەتمەندی خۆیی هەیە كە یەكەمیان ئەوەیە ئەم شاعیرە خاوەنی جیهانبینی تایبەتی خۆیەتی و لەو بوارەشدا لە ئاستێكی قووڵدا كار دەكات و بە گشتی شیعری ئەم شاعیرە هەڵگری كۆمەڵێ پرسیاری گرنكن كە بواری جۆراو جۆری پەیوەست بە مەسەلەكانی بوون و ژیان و مردن و نهێنییەكانی ناخی مرۆق و پەیوەندی مرۆق و سرووشت و سەرجەم رەگەزو پێكهاتەكانی سرووشت دەگرنەوە و پرسیار لە گەوهەرو ماهیەتی مێژوو كاریگەری و رۆڵی مێژوو و رابردووەش لە سەر ئێستاو دەووری لە ئامادەكردنی ئێستاو بەدەستهێنانی داهاتوودا لە خاسێتە دیارەكانی پرسیاری شیعری ئەم شاعیرەن .هەروەك خاسێتێكی دیاری تری ئەزموونی شیعری ئەم شاعیرە ئەوەیە كە لە رووی فۆرمی شیعرییەوە بە یەك شێواز نانووسێت و هەست بەوە دەكرێت كە پەیوەندییەكی دیالكتیكانە هەیە لە نێوان جیهانبینی شیعری و شێوازی نووسیندا بە جۆرێكی ئەوتۆ هەست بەوە دەكرێت كە پرسیارو جیهانبینی دەقەكانی شێواز یان فۆرمی تایبەت بە خۆیان بەرهەم دەهێنن یان بە شێوەیەكی تر گونجاندنێك لە نێوان جیهانبینی شیعری و شێوازی نووسیندا پێكدێت و ئەوەش وای لێدەكات كە وەكو شاعیرێكی ئەزموونگەر بناسرێت .

یەكێك لە خاسێتە دیارەكانی ئەزموونی شیعری ئەم شاعیرە ئەوەیە كە لە گەڵ هەڵكشانی كاتدا روانینی ئاشكراتر دەبێت و ئەم حاڵەتەش تەنیا لەسنووری روانین و جیهانبینی شیعریدا نامێنێتەوە بەڵكو دەپەڕێتەوە بۆ ئاستی بنیادی شیعری و بە گشتی زمانی نووسین و وێنەی شیعری و فەزای شیعریش دەگرێتەوە كە دەتوانین بڵێین سەرجەمی رەگەزەكانی بەرهەم هێنانی شیعر دەخاتە خزمەتی بەرهەم هێنانی

شیعریەتەوە لە ئاستێکی باڵادا . هەروەك جێگای خۆیەتی ئاماژەش بۆ ئەوە بکەین کە کەریم دەشتی سەرباری ئەوەی یەکێکە لەو چەند شاعیرە بە ژمارە کەمەی کە دەزانن چەمکی شیعر چییە دیسان لە رووی بەرهەمهێنانی شیعریەت و دەقی زیندووەوە تاکو ئێستاش پێ بەرهەمترین شاعیری نەوەکەی خۆیەتی .ئەم شاعیرە لەو شیعرانەی کە لەم چەند ساڵەی دوایدا لە گۆڤارو رۆژنامەکاندا بڵاویان دەکاتەوەو لە کۆمەڵە شیعری (سیفری ئاگر)یشدا تەواو بە زمانێکی سفت و مۆسیقایەکی دەوڵەمەندو هەندێ جار گەڕانەوەش بۆ کێش و سەروایەکی سرووشتی دوور لە هەوڵ یان ویستی زۆرەملێ دەنووسێت .هەموو ئەم خاسێتانەی کە لێرەدا ئاماژەمان بۆ کردن هەریەکە بە جۆرێك دەور دەبینێ لە دەوڵەمەند کردنی ئەزموونی شیعری ئەم شاعیرەدا . ئێستا دەتوانین بڵێین کەریم دەشتی ئەو شاعیرەیە کە تایبەتمەندی خۆیی هەیەو لە هەندێ ئاستی شێوازی نووسین و هەندێ چرکەساتی بەرهەمهێنانی شیعریەت و هەندێ مامەڵە کردنیدا نەبێت لەگەڵ هێماو ئەفسانە و رەگەزی مێژوویدا کە جۆرە نزیکیەکی لەگەڵ ئەزموونی شیعری ئەنوەر قادردا هەیە ئیتر کاریگەری ئەزموونی شیعری کوردی پێش خۆیی پێوە دیار نییە ئەو کەمە نزیکیەش کە لە ئاستێکی لاوازدا لەگەڵ ئەزموونی شیعری زریانی ئەنوەر قادردا هەیەتی ناگاتە ئەو ئاستەی کە بەکاریگەری دابنرێت . هەر ئەم جۆرە سەربەخۆییەش وای کردووە کە کە کەریم دەشتی وەکو شاعیرێکی خاوەن دەنگ و ئەزموونی تایبەتی بە خۆی دەربکەوێت .

ناونیشان کە وەکو کلیلی کردنەوەی دەق سەیر دەکرێت و هەندێ جار دەبێتە ئەو رستە سەرەکیەی کە دەقێکی ئەدەبی یان هونەری لێی دەدوێت , ناونیشانی ئەم شیعرە (غەزەلێك) دەمانگێڕێتەوە بۆ رابردوو کە وشەی غەزەل لە شیعری کلاسیکدا بەکارهاتووە , دەشێ ئەوەش وەها لێك بدەینەوە کە کەریم دەشتی وەکو شاعیرێك توانیوێتی پەیوەندییەکی بەهێز لە نێوان کەلتووری رابردووی ئێمەو گیانی سەردەم و نوێخوازیدا دروست بکات و بەکارهێنانی ئەم وشەیەش لەو تێڕوانینەوە سەرچاوە دەگرێت . بەڵام لێرەدا ناونیشان کە بریتییە لە (غەزەلێك بەشی تۆ ناکات) شتێکی گشتییەو پێش شیکردنەوەی دەقەکە نە دەزانرێت ئەو کێیەو نە ئامانج لە گوتنی ئەو غەزەلەش ئاشکرایە , بەڵکو چ (تۆ) و چ غەزەلیش دوو دەربڕین یان دوو رەگەزی گشتین کە دەشێ مەبەست لە (تۆ) هەر کەسێك بێت و مەبەست لە غەزەلیش دەشێ هەر جۆرە غەزەلێك بێت تەنیا ئەوە هەیە لێرەدا کە وەهای لێك بدەینەوە کە مەبەست لەو (تۆ) خۆشەویست یان دڵدار بێت و مەبەست لە غەزەلیش پێشکەشکردنی یان نووسینی غەزەلێك بێت بەو , بە تایبەتیش لە ناونیشانەکەدا جۆرە ئاراستە کردنێکی راستەوخۆ

هەیە بۆ کەسی دووەمی تاك هەرچەندە دەشێت ئەو ئاراستە کردنە ڕاستەوخۆ بێت یان ناڕاستەوخۆ واتە دەشێ سەرباری ئەوەی کە (تۆ) کەسی دووەمە بەڵام لە ڕووی فیزیکییەوە ئامادەبوونی نەبێت لە بەرامبەر ئەوی شاعیردا بەڵکو لەسەر بنەمای ئامادەبوونی دەروونی یان مەعنەوەی لە هۆش و زیهن و خەیاڵی ئەمدا بەو جۆرە ڕاستەوخۆیە بیدوێنێت.

سەرباری ئەم لێکدانەوەیەی سەرەوە بۆ ناونیشانی ئەم شیعرەیە, ئەوەمان بۆ ئاشکرا دەبێت کە ئەو کەسەی کە غەزەلەکەی پێشکەش دەکرێت یان کەسێکی لەوە گەورەترە کە تەنیا بە پێشکەش کردنی غەزەلێك بگاتە ئاستی قایل بوون بەوەی کە حەقی خۆیی پێدراوە یان دەشێ ئەو کەسە خۆشەویستەکەی بێت کە بێگومان ناشێت تەنیا غەزەلێك بەس بێت بۆ گوزارشت کردن لە خۆشەیستی ئەوو لە هەست و سۆزی ئەمی شاعیر بەرامبەری یان بە شێوەیەکی تر دەشێ وەهای لێکبدەینەوە کە ئەو واتە کەسی غەزەل پێشکەش کراو زۆر لەوە جوانترو مەزنترە لەلای ئەمی شاعیر کە بتوانێت بە تەنیا غەزەلێك گوزارشتی لێبکات ,یان خۆشەویستی خۆیی بۆ دەربڕێت .

(2)

تا دێ شەوم درێژ دەبێ و ڕۆژانم کورت
تا دێ خەونم گەورە دەبێ و پشتیشم کوڕ
تا دێ دڵم کز دەبێت و زەینم فراوان
دەمەوێ بەرەو چیا بچم لە گۆڕ نزیك دەبمەوە

شاعیر لە دەستپێکی ئەم دەقە شیعریەدا کۆمەڵێك دووانە بنیاد دەنێت هەتا بیانکات بە بنەما بۆ درووست کردنی جۆرێك لە بەراود لە نێوان بارە تایبەتیەکانی خۆیدا و لەوێشەوە هەوڵدەدات دوو مێژوو لە پاڵ یەکتردا دابنێت و لە هەمان کاتیشدا جیاوازی نێوان ئەو دوو مێژووە بکات پەیوەست بە کەسێتی خۆی . مێژویەکیان لە رابردووەوە یان لە تافی منداڵیەوە دەست پێدەکات تاکو ساتەوەختی بەرهەمهێنانی دەقەکە . مێژووی دووەمیش لە ساتەوەختی بەرهەمهێنانی دەقەکەوە دەست پێدەکات بەرەو ئایندە . لە میانەی ئاماژە کردنەوە بۆ داهاتوو ڕووناکی دەخاتە سەر رابردووی خۆیی کەرابردوو بە گوێرەی ئەوو لە میانەی ئەوەی لە دەقەکەدا بەرجەستە کراوە قۆناغی لاوێتی و چالاکی جەستەیی و هەڵچوونی فیزیکی و سەردەمی پشت بەستن بەهێزو بەکارهێنانی هێزە . بەڵام ئایندە قۆناغی داڕمانی توانی جەستەیی و فیزیکی و چالاکی بەدەنی و هێزە , لە بەرامبەردا قۆناغی گەشەکردن و پەرەسەندنی عەقڵ و هۆش و زیهن و توانای لێکدانەوەیە .

وەك پێشتر گوتمان شاعیر لێرەدا کۆمەڵێك دووانە بنیاد دەنێت لەوانەش دووانەی (شەو/ ڕۆژ) ,(دڵ/ زەین) , (چیا/ گۆڕ) یان (

هەڵچوون/مردن) کە ئەمەی دواییان لە ئامێزی دووانەی (چیا/ گوڵ)ەوە بەرهەم دێت .لە تەنیشت یەکتر دانانی ئەم دووانانە بۆ ئەوەیە کە وێنەی کەسێتێکمان بۆ بەرجەستە بکات کە چۆن لە قۆناغێکی دیاری کراوی ژیاندا دەگاتە ئەو ئاستەی کە بە شێوەیەکی واقیعانە بیر بکاتەوەو سەیری ژیان و دنیا بکات بە جۆرێك کە لە سەردەمی لاوێتیدا هەڵگری کۆمەڵێك حەزوو ئارەزوو ویستی دنیاییەو هێزو چالاکی و جوڵەی فیزیکیش هۆکارو جوڵێنەری مرۆڤن بۆ ئەوەی لەو قۆناغەی تەمەندا بەو جۆرە رەفتار بکات . بەڵام کاتێ تەمەن دەچێتە سەرەوە و سەرچاوەی ئەو هێزوو جوڵەیە بەرەو لاوازی دەڕوات ئیتر قۆناغی گەڕانەوە بۆ لێکدانەوەو بیرکردنەوەو تێڕامان دەست پێدەکات . لێرەدا سەردەمی لاوێتی وەکو رۆژ نیشان دەدرێت و لەگەڵ هەڵچوونی تەمەندا ئەو رۆژە کورت دەبێتەوەو دیارە جەمسەری بەرامبەر بە رۆژ کە شەوە درێژ دەبێتەوە .کەواتە لێرەدا سەردەمی چالاکی جەستەیی و فیزیکی وەکو رۆژ نیشان دەدرێن و سەردەمی پیرێتیش کە سەردەمی کارکردنی عەقڵ و هۆش و بیرکردنەوەو لێکدانەوەیە بە شەو دەشوبهێنرێت .ئەمەش ئەو دەلالەتە هەڵدەگرێت کە لە گەڵ چوونە سەروەی تەمەندا رووبەری بیرکردنـەوەو کـارکردنی عقڵ و هۆش فراوانتـر دەبێـت کـە ئەمـەش حاڵەتێکە لەگەڵ لێژیکی بوونی مرۆڤ لەگەردووندا دەگونجێت کە تەمەنـی عـەقڵ و لێـکدانەوە لـە ئاسـتێکی دیـاری کـراوی تەمەنـی بایۆلۆژیانەدا دەست پێدەکات .هەرچەندە لەو تەمەنەدا مرۆڤ بیەوێت وەکو سەردەمی گەنجێتی خۆی نیشان بدات ناتوانێت چونکە چەندێ تەمەن هەڵبکشێت مردن نزیکتر دەبێتەوە , ئەمەش دیسان ئەو دەلالەتە هەڵدەگرێت کە مرۆڤیش هەمان شێوەی سەجەم زیندەوەرانی تر مل کەچی یاساکانی سرووشتەو دوور لە ویست و ئیرادەی خۆی پیر دەبێت و دەشمرێت . بەڵام ئەوەی کە لەم دەقەدا بەرجەستە دەکرێت کە مرۆڤ لەگەڵ هەڵکشانی تەمەنیدا بەو ئەندازەی کە لە رووی فیزیکی و جەسـتەییەوە لاواز دەبێـت لـە رووی بیـرو هۆش و لێـکدانەوەو تێڕامانەوە بەهێزتر دەبێت ئەوەش بارێکی سرووشتییە .

تۆ وەك گیا وەك گەڵای پونگ
لە خەرەندی سەختی دڵی مندا شین بووی
بەڵام ئاخ وەکو تاوێرێ
بە دڵۆپی فرمێسکانم توایتەوە

لێرەدا (تۆ) دەشوبهێنرێت بە گیا و بە گەڵای پونگ کە هەردووکیان دوو رەگەزی نێو سرووشتن و هەڵگری خاسێتی جوانین و لە هەمان کاتیشدا کورت تەمەنن .لێرەدا تیشکێك دەخرێتە سەر شووناسی (تۆ) بە تایبەتیش کاتێ ئەمی شاعیر لەوە دەدوێت کە ئەو لە ناو دڵی ئەمدا کە بە شوێنێکی سەخت وەسفی دەکات , شین بووە , ئەمەش ئەوە

دەگەیەنێت کە لە دڵی ئەمدا جێگایەکی گرتووە واتە ئەمی خۆشی دەوێت , کەواتە ئێستا کەسێتی (تۆ) کە لە ناونیشانی شیعرەکەدا غەزەلێك بەشی ناکات , بریتییە لە ئەوی خۆشەویست , بەڵام ئەم خۆشویستە هەرچەندە وەکو تاوێر وەسف دەکرێت کە دیارە تاوێر مادەیەکی رەقەو هەروا بە ئاسانی ناتوێتەوە کەچی ئەو بە فرمێسکەکانی ئەم دەتوێتەوە . هەڵبەت ئەوە ئاشکرایە کە تاوێر مادەیەکی ئەوتۆ نییە کە زوو بتوێتەوە بەڵام سەرباری ئەوەش ناتوانێت لەبەر فرمێسکەکانی ئەمدا خۆی رابگرێت , ئەمەش ئەو دەلالەتە هەڵدەگرێت کە فرمێسکەکانی ئەم فرمێسکی ئاسایی نین . دیسان ئەمەش ئەو دەلالەتە هەڵدەگرێت کە ئەم کەسێتیە کە دەنگی شاعیرە کەسێتیەکی ئاسایی نییە و دەشێ هەڵگری کۆمەڵی ئازارو ژانی سەختی ئەوتۆ بێت کە کاریگەری فرمێسکەکانی لە تواندنەوەی تاوێردا بەجۆرێك سەختی و دژواری ژیانی خاوەنی فرمێسکەکە نیشان بدات .هەروەك لە هەمان کاتدا ئەوی دڵدار هەرچەندە دەشوبهێنرێت بە تاوێر بەڵام لە راستیدا دەشێ گەوهەرو ماهیەتێکی ناسکی هەبێت.

کە دەتۆرێی هێندە بەرز دەبیتەوە
بە ئاستەم لەو ئاسمانە دیاری
کە ئاشتیشت دەکەمەوە هێندە نەوی دەبیتەوە
بە ئاستەم لە ژێر زەمینەوە دەتبینم
چۆن بتگەمێ کە هەموو ژیانم
لە نێوان ئەو بەرز و نزمییە ئاوا دەبێ

شاعیر لە نێوان خۆی و ئەوی خۆشەویستدا وێنەی چەق و خولگە دەکێشێت کە خۆی دەبێتە چەق و ئەویش بە هێزێك پێوەی بەستراوە کە لە مەداری ئەمدا دەخولێتەوە . هەندێ جار ئەو لەو خولگەیە دەردەچێت ئەوەش کاتێك روو دەدات کە ئەو هێزەی کە بە چەقیەوە دەبەستێت لاواز بێت . لێرەدا شاعیر ئەم پەیوەندیە لە شێوازی یاسایەکی فیزیکیدا نیشان دەدات کە لە گەردووندا جگە لە هێزی راکێشانی زەوی هەریەکە لە هەسارەو ئەستێرەکانیش مەداری خولانەوەی خۆیان هەیە کە بەپێی یاسایەك رێکخراوە , دەرچوونی ئەو هەسارەو ئەستێرانەش لە مەداری خۆیان دەبێتە هۆی کارەساتی گەورەو ترسناك لە گەردووندا . بەڵام دەرچوونی ئەو لە مەداری ئەمی خۆشەویستی تا ئەندازەیەك دەشێ ببێتە هۆی ونبوونی . دیارە دەرچوونی هەسارەو ئەستێرەکان لە مەداری خولانەوەی خۆیان شتێکی مەحاڵ و چاوەڕوان نەکراوە , بەڵام دەرچوونی خۆشەویست لە مەداری خۆشەویستەکەی روو دەدات و لە خراپترین حاڵەتدا دەشێ ببێتە هۆی شکست هێنانی ئەو پەیوەندی خۆشەویستیەو ئاسەواری ئەو کارەساتەش رەنگە رووبەرێکی تەسك داگیر بکات بەڵام ئەگەر لەسەر ئاستی هەموو کۆمەڵگا و ژیان خۆشەویستی هەرەس بهێنێت

ئەوا دەشێ خودی کۆمەڵگاش بەرەو هەرەس و کارەسات بڕوات چونکە یەکێك لەو هۆکارانەی کە بەردەوامی دەدات بە ژیان خۆشەویستییە .
ئەو کاتانەی کە ئەوی خۆشەویست لە مەداری خۆشەویستی دەردەچێت نزیکە لەوەی کە ون ببێت بەڵام هەر چۆن چەقی زەوی هەموو شتێك بە هێزێك بەلای خۆیدا رادەکێشێت ئەمیش بە هێزی خۆشەویستی ئەو بەلای خۆیدا رادەکێشێت و دەیهێنێتەوە ژێر سنووری دەسەڵاتی خۆی .لێرەشدا ئەوی خۆشەویست وەها وەسف دەکرێت کەهەمیشە لە بارێکی ناسایدایە لە روانگەی ئەو شوێنەوە کە تیایدایە کە ئەویش بارێکی مامناوەندی نییە بەڵکو یان ئەوەتا هێندە بەرزە کە ناتوانێت بیبینێت یان ئەوندە نزم دەبێتەوە دیسان لە مەودای بینین دەردەچێت واتە دەکەوێتە خوار ئاستی بینینەوە , ئەمەش وادەکات کە ئەم نەتوانێت پێی بگات لە کاتێکدا ئەو لە نێوان دوو جەمسەری دوور لەیەکتردا دێت و دەچێت .لێرەدا لە ئاستی نەگوتراوی دەقەکەدا ئەو دەلالەتە بەرهەم دێت کە وەستان لەسەر ئەم جەمسەر یان ئەو جەمسەر کارێکی گونجاوو لە بار نییە بەڵکو باری پەسەندو گونجاو لە ناوەندا بوونە . ئەگەر ئەمە بگوازینەوە بۆ سەر ئاستی فیکر یان هەڵوێست وەرگرتن ئەوا هەریەکە لەو دوو جەمسەرە کە دەکەونە ئەمسەرو ئەو سەرەوە هەردووکیان دەلالەتی جۆرێك لە تووندڕەوی هەڵدەگرن و لە بارێکی وەهاشدا بوار بۆ بەیەکتر گەیشتن لەگەڵ ئەوانی دی یان ئەوانی جیاوازدا نامێنێتەوە .تەنانەت ئەم وەکو کەسێك کە دەیەوێت بەو بگات و رامی بکات لە نێوانی ئەو دوو جەمسەرە لەیەکتر دوورەدا ناتونێت بە هیچ لایەکیان بگات , هەرئەوەش وای لێدەکات کە هەست بە ونبوون بکات , ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت کە هەڵس و کەوت کردن لەگەڵ هەر ئاراستەیەکی ئەو پەڕیندا کارێکی زەحمەت و گرانە چونکە لە روانگەی فیکرو روانینەوە ئاستی ئەو پەڕین دەلالەتی جۆرێك لە رەهایی بوون هەڵدەگرێت کە لە بارێکی وەهاشدا هیچ بوارێك بۆ گفتوگۆو پێکەوە ژیان نامێنێتەوە , هەرئەوەشە کە وادەکات ئەم نەتوانێت ئەو ببینێت کە دەشێ مەست پێ َك نەگەیشتن و نەتوانینی پێکەوە ژیان بێت .

دەنگێ لە ژێر ئەو دار کاژەوە دێ
دەیناسمەوە رابردووم بیر دێنێتەوە
کە بۆی دەچم کپ دەبێ
کە دوور دەکەومەوە دێ
ئاخ چۆن ئەو رابردووە بدۆزمەوە

شاعیر باسی دەنگێ دەکات کە لە ژێر دارکاژێکەوە دێت , هەرچەندە ئەو شوێنەی کە دەنگەکەی لێوە دێت لە رووکەشدا وەها نیشان دەدرێت کە شوێنێکی دیار یان ناسراوە بەڵام لە راستیدا ئەو دەنگە لە

شوێنێکی نادیارەوە دێت چونکە دارکاژەکە شتێکی نەناسراوە , بەڵام ئەوەی کە گرنگە ئەم ئەو دەنگە دەناسێتەوە ئەویش لەو روانگەیەوە کە رابردووی بیر دەخاتەوە , کەواتە لێرەدا تێدەگەین کە ئەو دەنگە پەیوەندی بە رابردووەوە هەیە یان لە راستیدا دەنگی رابردووە واتە دەنگێگ لە مێژووەوە دێت , بەڵام دیسان ئەو دەنگەش لە ئاستێکدایە کە بە ئاسانی رام ناکرێت ,بۆیە لێرەدا ئەو پرسیارە سەرهەڵدەدات : ئایا لە راستیدا ئەو دەنگە چییەو لە کوێوە دێت و دنگی کێیەو چ پەیامێکی هەڵگرتووە ؟
کاتێ دەنگێ لە شوێنێکی نادیارەوە بێت ئەوا دەشێ وای بۆ بچین گوزارشت کردنە لە سەرچاوەی نادیار یان نەزانراوی ئەو دەنگە کە دەشێ لەوەشدا جۆرێك لە گەڕانەوە بۆ توانای سنووورداری مرۆڤ بێتە ئاراوە کە نەك هەتا ئێستا هەموو نهێنییەکانی گەردوونی ئاشکرا نەکردووە بەڵکو خۆی بە سرووشتی سەرچاوەی زۆرێك لە رووداو و دیاردەکانی نێو سرووشت دەسپێرێت بە نەزانراو و پێی وایە هێزێکی باڵا لە دەرەوەی تواناو دەسەڵاتی ئەم بەڕێوەیان دەبات .ئەو دەنگەی کە شاعیر وەکو قسەکەری شیعرەکە دەیبیستێ گوایە دەیناسێتەوە کە دەنگی رابردووە , بەڵام ئەم ناتوانێت رابردوو رکێف بکات یان دەستی بەسەردا بگرێت ئەمەش وادەکات کە نەتوانێت ئەو رابردووە کەشف بکات یان تەنانەت بیدۆزێتەوە . دەشێ لێرەدا لە سنووری دەقەکەوە بە ئاراستەی زەمینەی واقیعی مێژوویی خۆمان هەنگاو بنێین و بیر لە بوون و ئامادەبوونی خۆشمان لەو مێژووەدا بکەینەوە . دیارە ئاشکرایە کە رابردووی ئێمە وەکو کورد رابردوویەکی بۆ شووناسە لەو روانگەیەوە کە نەمانتوانیووە هیچ ئامادەبوونێکی لە رووی بەرهەمهێنانی شارستانی و خۆسەلماندنەوە تیا فەراهەم بکەین یان شووناسی رابردوویەکی ئامادەمان پێشکەش بکات , بەواتا ئێمە رابردوومان نییە ئەو دەنگەش تەنیا شتێکمان بەناوی رابردوو بیر دەخاتەوە نەك شووناسی رابردوویەکی ئامادە بێت , هەر ئەوەش وادەکات کە ئەم نەتوانێت بگات بەو رابردووە یان ئەو رابردووەی کە پێی وایە لێی ون بووە یان لێی زەوت کراوە بدۆزێتەوە لێرەوە تێدەگەین کە ئەم کەسێتیە بە جۆرێك لە هوشیارییەوە. دەزانێت شتێك هەیە بە ناوی مێژوو یان بەناوی رابردوو , هەروەك لە هەمان کاتیشدا ناراستەوخۆ پێمان دەڵێت ئەو رابردووەی ئێمە رابردوویەکی تەموو مژاوویەو تەنانەت لە ئێستادا ناتوانین لەسەر بنەمای عەقڵ و لێکدانەوە ئەو رابردووە ئاشکرا بکەین خۆ ئەگەر هەوڵێکی لەو جۆرەش بدرێت ئەوا کەمتر دەتوانێت بە بەڵگەو بە لێکدانەوەی ورد بسەلمێنرێت .کەواتە ئێستا ئەم کەسێتیە کە بەپێی لێکدانەوەی ئەرستۆیانە قسەکەری شیعرەکەیە بە گومانەوە دەڕوانێتە

سەرچاوەی ئەو دەنگەی کە دەیبیستێ و بۆی رام ناکرێت .
هەموو یەکتر بە رێ دەکەین
هەموو دەچینەوە ئەوێ
ئەوێ نیشتمانی ئەبەدییە

شاعیر لێرەدا باسی ئەوە دەکات کە چۆن نەوە بە نەوە مرۆڤ یەکتر بەرێ دەکەن و بەرو دوا هەموو بەرەو یەك جێگا دەڕۆن بۆ جێگایەك کە دوا نیشتمانی هەمووانە . هەڵبەت ئەم کۆپلەیە ئەوە بەرجەستە دەکات کە هەموو زیندەوەران مل کەچی یەك یاسان ئەویش ئەو یاسایەیە کە هارمۆنیای سرووشتی رێکخستووەو خاسێتی گرێچنی ئەرستۆیی هەیە هەرچەندە گرێچنی ئەرستۆیی لەسەر بنەمای ئەوەی لە سەرزەمینەی واقیع پەیوەست بە ژیانی زیندەوەران هەیە بەرجەستە کراوە کە هەموو بوونەوەرێك سەرەتاو هەڵکشان و لوتکەو دابەزین و کۆتایی هەیە , کۆتایش ئەو خاڵەیە کە تیایدا نەوە بە دوای نەوەدا یەکتر بەڕێ دەکەن هەتا دەگەنە دوا مەنزڵ کە ئەویش بریتیە لە خاك واتە لێرەدا مرۆڤ دەگەڕێتەوە بۆ سەرچاوەی ئەسڵی خۆی .دیارە لێرەدا شاعیر پێمان دەڵێت ژیان لەسەر ئەم زەمینە شتێکی کاتییەو زەویش نیشتمانێکی کاتییە نیشتمانی هەتاهەتایی لە دوای مردنەوە دەست پێدەکات کە دەشێ لە ئاستی ئاسایدا وەکو خاك سەیری بکەین و لە ئاستی قوڵتری دەقەکەشدا مەبەست ئەو دنیای تەمەن درێژ و بێ کۆتایی بێت .لێرەوەو لەسەر بنەمای پشت بەستن بەم لێکدانەوەی سەرەوە روویەکی ئایینی جیهانبینی دەقەکە دەردەکەوێت کە لای کەریم دەشتی ئەو ئاراستەیە لە سنووری دەقەکەدا سیمایەکی تەسەوفیانە وەردەگرێت .

شتێ هەمیشە بۆ لای خۆی رامدەکێشێ
منیش بێ ویست و ئارەزوو بۆ لای دەچم
نازانم چییە
بەڵام دەزانم گیانم پڕ خرۆش دەکا

ئەم یەکەم جار خۆی دەبووە چەق و ئەوی خۆشەویستی بە لای خۆیدا رادەکێشاو هەوڵیدەدا لە مەداری ئەو نەچێتە دەرەوە , بەڵام ئێستا جێ گۆڕکێ روو دەدات و لە بری ئەوەی کە ئەم ئەوی دی بەلای خۆیدا رابکێشێت هێزێکی تر ئەم رادەکێشێت بەلای خۆیداو ئەمیش بێ ویستی خۆی بەرەو ئەو هێزە کێش دەکرێت و ئەمەش ئەو دەلالەتە هەڵدەگرێت کە ئەم وەکو کەسێك خاوەنی بڕیاری خۆی نییە لە جوڵەو کرداراو دەشێ لە دەرەوەی ویست و ئارەزووی خۆی بڕیاری بۆ بدرێت و بجوڵێنرێت یان ئاراستە بکرێت , ئەمەش لە ئاستێکی قوڵتردا یان باشتر بڵێین لە ئاستی نەبینراوی دەقەکەدا ئەو دەلالەتە بەرهەم دەهێنێت ئێمە وەکو مرۆڤ کە لەم دەقە شیعرییەدا کە کەسێتی قسەکەری شیعرەکە

نوێنەرایەتیمان دەکات تاکو ئێستا نەگەیشتووینەتە ئەو ئاستەی کە توانای بڕیار دانمان هەبێت و بتوانین بڕیاری چارەنووسی خۆمان بدەین چ وەکو تاکە کەس یان وەکو کۆمەڵگا , بەڵکو هەموو بڕیاریکی پەیوەست بە چارەنووس و داهاتووی ئێمە وەکو مرۆڤ لە دەرەوەی ویست و دەسەڵاتی خۆمان دەدرێت و ئیِمە مەگەر زۆر بە دەگمەن ئەگینا توانای گۆڕینی هیچ شتێکی ئەوتۆمان نییە لەو بوارەدا .

ئێمە نازانین ئەو شتەی کە ئەم بەلای خۆیدا رادەکێشێت چییەو چ جۆرە هێزێکەو ئەو توانای کێش کردنەی ئەمی لە کوێوە بەدەست هێناوە , بەڵام بە جۆرێك کاریگەری لەسەر ئەم داناوە کە بێ هیچ بەربەستێك بەرەو ئەو هێزە کێش دەکرێت , بۆیە دەشێ وەهای لێك بدەینەوە کە ئەو هێزە هێزی خۆشەویستییە کە دەشێ بەجۆرێك کار لە مرۆڤ بکات کە هەموو ئیرادەیەکی لێ بسەنێتەوەو بیکاتە بوونەوەرێك یان پێکهاتەیەکی قەدەری کێش کراو بە دوای رووداوەکاندا .لە راستیشدا ئەم هیچ شتێك لەبارەی ئەو سەرچاوەوە نازانێت کە بەو جۆرە بەلای خۆیدا کێشی دەکات , بەڵام ئەوەی کە تێی دەگات ئەوەیە کە ئەو هێزە گیانی ئەم دەوروژێنێت واتە سەرگەرم و مەستی دەکات بۆ کەوتنە جوڵە بەو ئاراستەیەی کە دەیگەیەنێت بەو ناوەندە یان بەو چەقە . هێزێك ئەم بەلای خۆیدا کێش دەکات و کار لە هەست و سۆزی دەکات وەدەیوروژێنێت ئەمەش دەری دەخات کە زیاتر پاڵنەرێکی دنیایی لە پشتی ئەو هێزەوەیە کە ئەم بەلای خۆیدا رادەکێشێت کە دەشێ ئەو هێزەش هەر ئەوی دڵدار یان خۆشەویست بێت کە ئەم هەوڵیدەدا لە سنووری مەداری خۆیدا بیهێڵێتەوە . هەروەك خرۆشان بۆ خۆی دەلالەتێکی سێکسی هەیەو لەو روانگەیەشەوە دەتوانین بڵێین ئەو هێزەی کە ئەم بەلای خۆیدا کێش دەکات دەشێ هێزێکی دنیایی بێت کە تەنیا لە ئەوی رەگەزی بەرامبەردا هەیە .کەواتە لێرەدا ئەوە زیاتر ئاشکرا دەبێت کە ئەو کەسەی شاعیر وەکو قسەکەری شیعرەکە دەیدوێنێت ئەوی خۆشەویست یان ئەوی ئافرەتە ئەگەر لە ئاستێکی گشتیدا سەیری بکەین .

هەموو ئەوانەی گەورەیان دەکەین
رۆژێ دڵ جێمان دەهێڵن
هەموو ئەوانەی جێمان دەهێڵن
رۆژێ بچووك بووینە لای ئێمە

یاساکانی سرووشت بەو شێوەیە کە هەموو ئەو زیندەوەرانەی کە نەوە دەخەنەوە , نەوەکانی خۆیان گەورە بکەن تا ئەو کاتەی کە نەوەکان وایان لێ دێت پێویستیان بە باوانیان نەمێنێت . ئیتر ئەو کاتە باوانیان بە جێدەهێڵن و سەربەخۆیی خۆیان وەردەگرن . شکسپیر لە شانۆگەری بازرگانی ڤینیسیادا دەڵێت : هەموو بێچووە باڵندەیەك

کەگەورە بوو ئارەزوو دەکات کە دایك و باوکی بەجێبهێڵێت . ئەمەش لەسەر زمانی یەکێك لە کەسێتیە دووەمیەکانی ئەو شانۆگەرییەوە بە شایلکێك دەگوترێت لە کاتێکدا کە جێسیکای کچی شایلۆك لەگەڵ لۆرینزۆی خۆشەویستیدا بە دزی شایلۆکەوە هەڵدێن . کەریم لێرەدا هەمان بۆچوون بەرجەستە دەکاتەوە و پێمان دەڵێت دەبێ ئەوە بە سروشتی وەربگرین کە یاسای سرووشت وەهایە کە هەموو زیندەوەرێك لە پێناوی سەریەخۆیی و سەلماندنی خۆیدا باوك و دایکی بەجێدەهێڵێت .
شاعیر لێرەدا قسە بۆ کەسێك یان بۆ کەسانێك دەکات بەڵام لە هەمان کاتدا وادەردەکەوێت کە بۆ ئێمە هەموومان دەدوێت .هەروەك لە هەمان کاتدا ئەوەشمان پێدەڵێت کە هەموو ئەوانەی کە ئێستا ئێمە بەجێدەهێڵێن ڕۆژانێك لەلای ئێمە بچووك بوون . هەڵبەت لێرەدا قسە لەسەر مانای بەجێهێشتن دێتە ئاراوە کە ئەم وشەیە تەنیا کاتێك مانای تەواوەتی خۆی دەبەخشێت کە ئەوەی بە جێمان دەهێڵێ لە ڕاستیدا دەبێ پەیوەستبوونێکی ڕەچەڵەکی یان مەعنەوی بەهێزی هەبێت پێمانەوە . دیارە ئەوانەی کە ئێستا ئێمە بەجێدەهێڵێن یان نەوەکانی خۆمانن یان خۆشەویستمانن یان کەسانێکن کە پەیوەندی بەهێز لە نێوانماندا هەیە .واتە لێرەدا ئەو دەلالەتە بەرهەم دێت کە ئەوانەی ڕۆیشتتنیان دەبێتە مایەی خەم بۆمان ئەو کەسانەن نزیکن لێمان و جێمان دەهێڵن کە لە ڕاستیشدا خۆمان گەورەمان کردوون و دەشێ بەشێك بن لە خۆمان .
بێگومان ئێمە پێشتر ئاماژەمان بۆ ئەوە کرد کە یاساکانی سرووشت بەو جۆرە ڕێکخراون کە دەبێ هەر نەوەیەك بۆ ئەوەی ژیان بەردەوام بێت نەوەی نوێ بخاتەوەو پەروەردەشی بکات . نەوەی نوێش لەگەڵ پێگەیشتنیدا بەسرووشتی هەوڵی سەلماندنی بوونی خۆی دەدات, بە بۆچوونێکی فرۆیدیانەش بۆ ئەوەی کە بوونی خۆی بسەلمێنێت دەبێ ڕاستەوخۆ یان ناڕاستەوخۆ تاوانی کوشتنی باوك ئەنجام بدات کە دەشێ کرداری بەجێهێشتن لێرەدا وەکو ئەو تاوانی کوشتنە سەیر بکرێت .کە نەوەکان لە پێناوی سەلماندتی بوونی خۆیاندا ئەو تاوانە ئەنجام دەدەن . هەڵبەت لەم تاوانەشدا هیچ سزایەك بوونی نییە چونکە ئەم کارە بووەتە پێداویستیەکی ڕێکخستنی هارمۆنیای سرووشت و پێداویستیەکانی ژیانی بایۆلۆجی و مەعنەویش پێویستیان بەوەیە کە نەوەکان بۆ تەواوکردنی ئەرکی سرووشتی بایۆلۆجیانەی خۆیان و بۆ درێژە دان بە ژیان دەبێ ئەو ڕێگایە لەبەربگرن کە یاساکانی سرووشت سەپاندوێتی .دیسان دەشێ لە روویەکی تریشەوە وەهای لێکبدەینەوە کە هەموو بوونەوەران و لە سەرووی هەمووشیانەوە مرۆڤ بە خۆڕسکی ویست و ئارەزووی بە دەستهێنانی شووناسیان هەیە . بەدەستهێنانی شووناسیش تەنیا لە لە سەربەخۆیدا بەدی دێت , کەواتە هەوڵدانی ئەو

بچووکانەی کە گەورە دەبن بۆ بەجێهێشتنی باوانیان یان گەورەکانیان لە پێناوی گەیشتن بە ئازادیدایە کە ئەوەش لەگەڵ خۆیدا ئامانجی بەدەستهێنانی شووناسی هەڵگرتووە .بە واتایەکی تر ناتوانین تەسەوری بە دەستهێنانی شووناس لە دەرەوەی ئازادی یان بە بێ ئازادی بکەین ئەگەر مەبەست لە شووناس و بە ەستهێنانی خۆسەلماندن بێت . بە چەمکی هیگڵی بە دەستهێنانی شووناس تەنیا لە گەیشتن بە رۆحی رەهادا بەەست ێت دیارە ئەوەش ئاشکرایە کە بەبێ گەیشتن بە رۆحی رەها قسەکردن لەسەر ئازادی هیچ مانایەکی نییە . لێرەدا ئەو دەلالەتە بەرهەم دێت کاتێ نەوەکان باوانیان بەجێ دەهێڵن مانای وایە لە پێناوی ئازادی تاکە کەسی خۆیاندا ئەوە دەکەن و لەو کارەشیاندا رۆحی تایبەتیان دەگاتە ئاستی بڵندبوون بۆ ئاستی رەها
.

ئێمە بە خاتری تۆ بوو پەنجەرەکانمان واڵا کرد
بەڵام تۆ هەموو دەرگاکانت لێ داخستین .
ئێمە دوو دنیای جیاوازین
یەکمان دڵی پڕ ئاگرە
ئەوی تر یەك پارچە بەفر
ئاگر بەفر دەتوێنێتەوە
بەفر ئاگر دەکوژێنێتەوە

شاعیر پێشتر بە ناوی کەسی یەکەمی تاکەوە دەدوێت , بەڵام لێرەدا بەناوی کەسی یەکەمی کۆوە خۆی پێشکەش دەکات , دیسان ئەوی بەرامبەر هەر بریتییە لە کەسی دووەمی تاك واتە (تۆ). ئەمان لەبەر خاتری ئەو هەموو پەنجەرەکان واڵا دەکەن بەڵام ئەو نەك هەر پەنجەرە ناکاتەوە تەنانەت دەرگاکانیش بە روویاندا دادەخات .لێرەدا قسەکەری شیعرەکە دەیەوێت وای نیشان بدات کە ئەمان کەسانێکی بەخشندەن و بۆ پێك گەیشتن لەگەڵ ئەودا هیچ بەربەستێکیان نەهێشتێتەوە کەواتە ئەمان هەڵگری پڕۆژەی گوێ لەیەکتر گرتن و لێکتر تێگەیشتن و یەکتر قبوڵ کردنن , بەڵام ئەو هیچ ئامادەگیەکی نییە بۆ ئەو مەسەلانە , بێگومان لە بارێکی لەو جۆرەشدا رووبەرێك بۆ پێکەوە ژیان نامێنێتەوە .لە راستیشدا ئەگەر لەسەر زەمینەی واقیعی کۆمەڵایەتی کۆمەڵگای کوردی بۆ هاوشێوەی ئەو بۆچوونە بگەڕێین ئەوا دەتوانین بڵێین ئەم بۆچوونە یان ئەم حاڵەتە کۆنترۆڵی واقیعی کەلتووری و عەقڵی ئەم کۆمەڵگایەی کردووە .راستە لێرەدا قسەکەر لە شیعرەکەدا بەناوی کەسی یەکەمی کۆوە دەدوێت بەڵام زیاتر پێ دەچێت کە هەر خۆی بێت بەتەنیا بەڵام بەمەبستی بەهێزکردنی هەڵوێستی خۆی بەناوی کەسی یەکەمی کۆوە دەدوێت .
قسەکەری شیعرەکە رایدەگەیەنێت ئەم و ئەو کەسەی کە دەیدوێنێت دوو

کەسی جیاوازن و تەنانەت لە بری ئەوەی وەکو تەواوکەری یەکتری سەیریان بکات وەکو دوو دژ لێیان دەڕوانێت کە هەریەکەیان وەکو لەناوبەری ئەویتریان دەردەکەوێت .لە سنووری دەقەکەدا ئەم و ئەو وەکو (ئاگر و بەفر) پێشکەش دەکرێن بەڵام ئەوە دیاری نەکراوە کە کامیان بەفرەو کامیان ئاگرە , بەڵکو ئەوەی مەبەستە ئەوەیە کە ئەم دوو رەگەزە وەکو دوو دژ لەبەرامبەر یەکتردا دادەنرێن و هەریەکەش دەتوانێت ئەویتریان لەناو ببات .هەرچەندە ئەوە ئاشکرایە کە دژەکانیش تەواوکەری یەکترین .دیسان لە بەرجەستەکردنی ئەم دوو کەسێتیەدا لە شێوەیەکی دژ بەیەکی ئەوتۆدا شاعیر دەیەوێت پێمان بڵێت هارمۆنیای سووشت لەسەر بنەمای بوون و بەرامبەر یەکتر وەستانی دژەکان بنیاد نراوە , بەواتا لەبەرامبەر یەکتر وەستانی دژەکاندا جۆرێك لە هاوسەنگی پێك دێت کە ئەوەش لە دوای ململانێ و ناکۆکی دەگاتە ئەنجام . دیارە ئەوەش ئاشکرایە کە ئەو ململانێ و ناکۆکیانە رۆڵی گرنگ دەگێڕن لە درووست کردنی گۆڕانکاریدا و بە جۆرێکی ئەوتۆ کە دەتوانین بڵێین بەرەو پێشەوە چوونی کۆمەڵگاو بنیادنانی شارستانێتیەکان بەرهەمی ئەو مالانێ و پێکدادانانەن کە نەگەیشتوونەتە ئەو ئاستەی کە وێرانکاری درووست بکەن . ئاگرو بەفر ئەگەر بە شێوەیەکی راستەوخۆ بەریەکتر بکەون ئەوا دەشێ هەردووکیان دووچاری لە نێوچوون ببن واتە وەکو ئەوەی لە دەقەکەدا هاتووە ئاگر بکوژێتەوەو بەفریش بتوێتەوە . بەڵام ئەگەر ئەم دوو رەگەزە لەگەڵ یەکتر ناکۆکە بە شێوەیەکی هێمن و گونجاو بەریەك بکەون یان لەیەکتر نزیك ببنەوە دەشێ ئاگر هەندێ سارد ببێتەوەو بەفریش ببێت بە ئاو بەڵام هیچیان لە ناو نەچن .ئەمەش ئەو حاڵەتەیە کە بە ئاستی ناوەند ناودەبرێت کە ئەگەر لەسەر ئاستی کۆمەڵگاو ژیانی کۆمەڵایەتی سەیری هاوشێوە یان وێنای ئەم حاڵەتە بکەین ئەوا دەبێ چاوەڕوانی درووستبوونی بارێکی ئەوتۆ بکەین کە تیایدا گفتوگۆو لێك تێگەیشتن و یەکتر قبوڵکردن و پێکەوە ژیان دێتە ئاراوە .

هەموو شتێ وەختی خۆی هەیە و بەسەر دەچێ
بەڵام کە وەختی هاتەوە سەردەردێنێ
مرۆڤ نەبێ کە وەختی هات
بۆ ئەبەد بەسەردەچێ و ناگەڕێتەوە

ژیانی بوونەوەران سەرەتاو بەرزبوونەوەو لوتکەو هاتنە خوارەوەو کۆتایی هەیە . زۆرێك لە توخم و رەگەزەکانی نێو سرووشت بە رووەك و ئاژەڵەوە ساڵانە سووڕی خۆیان دووبارە دەکەنەوەو ئەوەی پایزی ئەمساڵ پیر دەبێت و دەمرێت , ساڵی ئاینده لە بەهاردا سەرلەنوێ سووڕێکی تر دەست پێدەکاتەوەو ئەمەش بەردەوامی ژیان درووست دەکات . شاعیر, مرۆڤ لە هەموو توخم و رەگەزەکانی تری سرووشت جیا دەکاتەوە

بەوەی کە مرۆڤ تەنیا یەك سووڕی ژیانی هەیەو کە دەمرێت جارێکی دی ناگەڕێتەوە . دەشێ لێرەدا ئەو پرسیارە سەرهەڵبدات :ئایا زیندەوەرانیش نامرن و لە ناو ناچن هەمان شێوەی مرۆڤ ئیتر بۆ دەبێ تەنیا بەسەرچوونی مرۆڤ یان مردنی مرۆڤ ئەبەدی بێت ؟ بێگومان ئەگەر بەشێوەیەکی سادە وەڵامی ئەم پرسیارە بدەینەوە ئەوا دەتوانین بڵێین کە زیندەوەرانیش هەمان شێوەی مرۆڤ دەمرن . کەواتە بۆچی شاعیر دەڵێت تەنیا مردنی مرۆڤ ئەبەدیە ؟ لە راستیدا لێرەدا ئەوە بەرجەستە دەبێت کە مرۆڤ لە هەموو زیندەوەران و بوونەوەرانی تر جیاوەزە ئەویش لە رووی هۆش و عەقڵەوە کە ئەمەش وادەکات کە هەر مرۆڤێك خاوەنی شووناسی تاکە کەسی خۆی بێت کە بەو پێیەش خاوەنی تایبەتمەندی خۆی دەبێت چ لە رووی بیرکردنەوەو بەرهەمهێنان و ئامادەبوونەوە چ لە رووی ژیانی بایۆلۆجی و فیزیکیەوە, کاتێکیش کە مرۆڤێك دەمرێت بە خۆیی و تواناکانییەوە دەڕوات دەشێ بە ملیۆنەها مرۆڤی تر هەبن بەڵام ناشێت تەسەوری ئەوە بکەین کە هیچ کەس ببێتە هاوشێوەی هیچ کەسێکی تر بۆیە ئەو کەسەی کە دەمرێت لە هەر ئاستێکدا بێت بێ هاوشێوە دەمێنێتەوە , بەڵام بەگوێرەی بوونەوەرانی تر لەبەر ئەوەی خاوەنی هۆش وعەقڵ و تواناکانی مرۆڤ نین و تایبەتمەندی خۆیانیان نییە لە سنووری پۆلەکەی خۆیاندا بۆیە بە ئاسانی جێگایان پڕ دەبێتەوەو ئەو بێچووەی کە لە دوای دایك و باوکەکەی دێت دەشێ هەموو ئەو ئەرکانە جێبجێ بکات کە ئەوان پێش ئەم ئەنجامیان داون .یان دەشێ ئەو رووەکە نوێیەی لە شوێنی رووەکێکی پیردا دەڕوێنرێت یان سەوز دەبێت هیچ جیاوازیەکی نەبێت لەگەڵ ئەوی پێشوودا .

دیسان لێرەدا قسەکردن لەسەر چارەنووسی مرۆڤ دێتە ئاراوە کە چۆن پێکهاتەیەکە یەك مێژووی هەیە ئەویش ئەو مێژووەیە کە تیایدا دەژی , ئەگەر نەیتوانی لەو مێژووەدا بوونی خۆی بسلمێنێت , ئەوا پێ ناچێت هەلێکی تری دەست بکەوێت بۆ خۆ سەلماندن . لێرەدا لە ئاستی نەگوتراوی دەقەکەدا ئاماژە بۆ چارەنووسی ونی مرۆڤ دەکرێت کە یەك جار دەژی و دەمرێت و لە ناو دەچێت ., نە ئومێدی گەڕانەوەی هەیە نە لە دەقەکەشدا ئاماژەش بۆ ئەوە دەکرێت کە بە پێی بنەماکانی ئایین ژیانێکی تر هەیە کەژیانی ئەبەدییە و مرۆڤ کە زیندوو دەبێتەوە ئیتر بۆ هەتاهەتایە دەمێنێتەوە . لە راستیدا لێرەدا ئەو بێ ئومێدییەی کە بەرامبەر بە چارەنووسی مرۆڤ دەردەکەوێت ئەو دەلالەتە هەڵدەگرێت کە کەسی قسەکەری شیعرەکە بە گومانەوە بڕوانێتە ژیانی دووەم یان ئەو دنیا بۆیە پێی وایە نەمری لە ژیانی سەرزەویدا بەدەست دەهێنرێت و ئەوی نەتوانێت لێرە بوونی خۆی بسەلمێنێت مانای ئەوەیە ئیتر لە ناو دەچێت و دەسڕێتەوە چونکە

بەپێی ئەو بۆچوونەی کە لێرەدا بەرجەستە دەبێت مرۆڤ یەك زەمەنی مێژوویی هەیە کە تیایدا بژی .

ئەمشەو کەسێك مرد
تەواوی شارەکەم خەمگین بوو
تەنها ئاو لە هیچ شتێ ناچێ
تەنها ئاو وەك ئاو وایە

شاعیر لە رستەیەکی راگەیاندندا هەواڵێك دەگەیەنێت کە ئەویش هەواڵی مردنی کەسێکە بەڵام هیچ لە بارەی شووناسی ئەو کەسەوە پێشکەش ناکات , هەرچەندە لە رستەیەکی تری راگەیاندندا پێمان دەڵێت ئەو کەسە خاوەنی پێگەو جەماوەرێکی دیار بووە لە شارەکەدا هەر بۆیە تەواوی خەڵکی شار بۆی خەمبار بوون . بەڵام لێرەدا ئەو پرسیارە سەرهەڵدەدات : ئایا ئەو کەسە کێیە ؟ ئەی ئەو شارەی کە لێی مردووە کوێیە ؟ ئایا بۆچی تەواوی خەڵکی شار بۆی خەمگین بوون ؟ هەوڵدان بۆ وەڵامدانەوەی ئەم پرسیارانە رووناکی دەخاتە سەر شووناسی ئەو کەسەو ئەوەشمان بۆ دەردەکەوێت کە کەسێکی بە ناوبانگ و ناسراو بووەو ئامادەبوونی هەبووە هەر بۆیە مردنی دەبێتە هۆی خەمباربوونی هەموو شار . راستە پێشتر لەم دەقەدا باسی ئەوە کراوە هەموو ئەوانەی دەمرن لە وەرزێکی تردا نوێ دەبنەوە تەنیا مرۆڤ نەبێت کە تەنیا جارێك لە دایك دەبێت و تەنیا جارێکیش دەمرێت و گەڕانەوەی نییە , بۆیە ئاساییە کە مردنی مرۆڤ زیاتری خەم لەگەڵ خۆیدا بهێنێت بە تایبەتیش ئەگەر ئەو کەسە خاوەنی شووناس و ئامادەبوون بێت ئەوا خەمی لە دەستچوونی گەورەترە .

شاعیر شتێکمان پێ دەڵێت کە ڕۆژانە چەندین جار دەیبینین و رەنگە هیچ بیریشی لێنەکەینەوە کە ئەویش ئاوە . ئەو پێمان دەڵێت تەنها ئاو لە هیچ شتێك ناچێت , یان ئاو تەنها وەك ئاو وایە .بە مانایەکی تر شاعیر دەیەوێت پێمان بڵێت جگە لە ئاو شتەکانی تر لێچوون و هاوشێوەیان هەیە بەڵام بە گوێرەی ئاو هیچ هاوشێوەیەکی نییە . ئەمەش ئەوە نیشان دەدات کە ئاو تاکە رەگەزێکە کە خاوەنی شووناسی دیارو تایبەتی خۆیەتی و بەبێ هاوشێوەکردن یان بەراوردکردن لەگەڵ توخم و رەگەزەکانی تردا دەناسرێتەوە . ئەگەر لە ئاستێکی قوڵتریشدا سەیری ئاو بکەین ئەوا دەزانین کە ئاو سەرچاوەی بوونە ئەویش تەنیا لەو روانگەیەوە نا کە رەگەزێکی سەرەکیە بۆ ژیان , نەخێر بەڵکو هەموو زیندەوەران سەرچاوەی بوونیان ئاوە .سپێرم و هێلکە پێش پیتاندن لەناو ئاودان و لە ناو ئاویشدا کرداری پیتاندن روودەدات و کۆرپەلەش لە منداڵدانی دایکیدا لە ناو ئاو یان شلەمەنیدا دەژی و لە دوای لە دیکبوونیش دیسان ئاو سەرچاوەی ژیانێتی . هەروەك لە گەردوونیشدا تەسەوری

ئەوە ناکرێت کە بەبێ ئاو ژیان هەبێت . ئەمە سەرباری ئەوەی کە بەپێ تیۆری کلاسیکی درووست بوون و پێکهاتنی گەردوون ئاو یەکێکە لەو چوار رەگەزە سەرەکیەی کە گەردوونیان لێپێکهاتووەو جگە لە مرۆڤ و وشکاوەکیەکان و بەشێك لە رووەکەکان , بوونەوەرانی ترو زۆرێك لە رووەکەکانیش لە نێو ئاودا دەژین کەواتە ئاو سەرباری ئەوەی کە سەرچاوەی ژیانە ناوەندێکیشە بۆ ژیان . هەروەك بەپێی سەرچاوە ئایینیەکانیش هەموو شتێك بە ئاو خاوێن دەکرێتەوە .کەواتە ئەو تایبەتمەندیانەی کە ئاو هەیەتی وای لێکردووە کە ئاو تەنها لە خۆی بچێت و لە هیچ شتێکی تر نەچێت و هیچ شتێکیش نەبێت کە لە ئاو بچێت .

تۆ ئەی تۆ
کەی جریووەیەك دەخەیتە ناو نامەیەك
دڵ ئاوەدان دەکەیتەوە
کە شەونمێ لە روخسارت دەدەی بە با
جارێ بۆ لای من بێتەوە
کەی لە نێو کتێبەکانم دێیتە دەرو
تۆزێ سەیری سیمام دەکەی ؟

شاعیر جارێکی تر دەگەڕێتەوە بۆ دواندنی ئەو کەسەی کە پێشتر وەکو خۆشەویست راستەوخۆ یان ناراستەوخۆ دەیدواند , بەڵام لێرەدا شووناسی کەسی بەرامبەر زیاتر ئاشکرا دەبێت و قسەکەری شیعرەکە وای نیشان دەدات کە بوون و ژیانی ئەم بەستراوە بەوی بەرامبەر یان رەگەزی بەرامبەرەوە , هەروەك لە ئاخاوتنیدا لەگەڵ ئەودا وێنای عاشقێکی رۆمانسیمان بۆ دەکات کە لە پشتی وشەکانەوە ئەو بۆچوونە راوەستاوە کە عاشق بوون سەرچاوەی ژیانە یان بە دەربڕینێکی تر ژیان لە دەرەوەی عیشق هیچ مانایەکی نییە .ئەم وەها خۆی پێشکەش دەکات کە لەدەرەوەی عیشق و خۆشەویستی دڵ بریتیە لە وێرانەیەك.هەربۆیە لەو دەپرسێت کەی بە دەنگێك کە ئەو بە جریووەیەك بەرجەستەی دەکات دڵی ئەم ئاوەدان دەکاتەوە , واتە تەنیا دەنگێك کە هەڵگری پەیامی عیشق بێت دەتوانێت دڵی ئەم ئاوەدان بکاتەوە . ئەم چاوەڕوان دەکات کە شەونمی رووخساری ئەو لەگەڵ بادا بێت و بگاتە لای ئەم . هەروەك لێشی دەپرسێت داخۆ کەی لە کتێبەکان دێتە دەرەوەو سەیری سیمای ئەم دەکات .

کەسی قسەکەری شیعرەکە چاوەڕوانی درووستبوونی دەنگ دەکات لە لایەن کەسی بەرامبەرەوە کە بە (تۆ) ناوی دەبات واتە وەکو گوێگر دەیدوێنێت .لێرەدا مەسەلەی درووستبوونی دەنگ دێتە ئاراوە کە چۆن دەنگ وەکو بەرهەمی بوویەکی ئامادە یان خاوەن شووناس لێکدەدرێتەوە , واتە کاتێ دەنگ درووست دەبێت مانای وایە ئەو سەرچاوەیەی کە

دەتوانێت دەنگ بەرهەم بهێنێت بوون و ئامادەبوونی هەیە . کاتێ زەمینەیەك لەو ئاستەدا نەبێت کە دەنگ درووست بکات مانای وایە نەگەیشتێتە ئاستێك کە بوونی هەبێت کە ئەوەش لەگەڵ وێرانەدا هاوشێوەیە کە لە سنووری دەقەکەدا بە چۆڵەوانی ناودەبرێت , کاتێ کە باس لەوە دەکات کە چۆن جریووەیەك دێ ئاوەدان دەکاتەوە .کەواتە هەرچۆن عیشق سەرچاوەی ژیانەو بەبێ عیشق , بوون هیچ مانایەکی نییە , بەهەمان شێوە ناتوانرێت تەسەوری بوون بکرێت بەبێ بوونی دەنگێك کە هەڵگری توخم و رەگەزەکانی بوون و خۆسەلماندن بێت.

شاعیر دنیایەك درووست دەکات کە دەتوانین پێی بڵێین دنیای کتێب کە وای نیشان دەدات ئەو کەسەی کە دەیدوێنێت لە نێو ئەو دنیایەدا زیندانی کراوە یان بە ویستی خۆی لەوێدا خۆی حەشار داوە , ئێستا ئەم داوای ئەوە دەکات کە دیوارەکانی دنیای داخراوی کتێبەکانی بڕوخێنێت و بێتە دەرەوە , کە دەشێ لێرەدا مەبەست ئەوە بێت کە بە بڕوای شاعیر ئەو کەسەی کە ئەم لە دەقەکەدا دەیدوێنێت کەسێکی ناواقیعی بێت و زیاتر لە وەهمدا بژی و بێئاگا بێت لە ژیانی راستەقینەی نێو واقیع .بە واتایەکی تر مەبەست لە نێو کتێبەکان زەمینەیەکی دوور لە واقیع بێت کە ئەوەش وای لەم کەسێتە کردبێت نەتوانێت واقیع وەکو ئەوەی کە هەیە ببینێت یان لێی تێ بگات . کاتێکیش کە داوای لێ دەکات کە لە نێو کتێب بێتە دەرەوەو سەیری سیمای ئەم بکات , مەبەستی ئەوەیە کە ئەوی بەرامبەر لە وەهمدا دەژی و ئەم دەیەوێت لە ئەنجامی سەرنج دانی ئەمەوە ئەو پرسیارەی لا دروست ببێت کە ئایا ئەم لە کوێدایەو چۆن دەژی و چی پێ دەکرێت . هەروەك دەشێ سیمای ئەم وای لێبکات بە ناخی خۆیدا شۆڕبێتەوەو لە هەمان کاتیشدا ئەو سیمایە دەشێ پاڵنەری مرۆڤ بێت بۆ تێڕامان و خوردبوونەوە وهەڵسەنگاندن .

تۆ لە مێژە لە ناو کتێبەکانم خەوتووی
جارێ واگا ناێیتەوە
دروودێ بەخشی بە رۆحم

ئێستا ئەو پرسیارە سەرهەڵدەدات : ئایا شاعیر مەبەستی کێیە یان مەبەستی لە چییە کاتێ بە نووستووی ناو کتێبەکانی خۆی دادەنێت ؟دەشێ لە ئاستی بینراوی دەقەکەدا وای لێك بدەینەوە کە مەبەست لەو کەسە خۆشەویستەکەیەتی و مەبەست لە کتێبەکانیش ئەو دنیایە کە ئەوی تیادا دەژی و دەشێ لە بارێکی خامۆشدا بێت بە جۆرێك کە ئاگای لەم نەبێت .ئەم دەخوازێت کە جارێ ئەو بە ئاگا بێتەوەو لە عیشق و خۆشەویستی ئەم تێ بگات , بەواتایەکی تر ئەم وای دەردەبڕێت کە سەرباری ئەوەی کە ئەم خۆشی دەوێت , پێ دەچێت ئەو لەم بێ ئاگا بێت و دەخوازێت لە هەست و سۆزو خۆشەویستی ئەم تێ بگات و هەست بە

بوونی ئەم بکات ، ئەمەش ئەو حاڵەتەیە کە ئەم تیایدا ئاسوودە دەبێت و ڕۆحی پەشێوی ئارام دەگرێت. بێگومان دەشێ لە ئاستی قوڵ یان نەبینراوی دەقەکەدا جۆرە لێکدانەوەیەکی تر بێتە ئاراوە ئەویش ئەوەیە کە شاعیر باسی ئەزموونی شیعری خۆی بکات و پێی وابێت کە ئەو ئەزموونەی ئەم لە جوگرافیای شیعری کوردیدا تاکو ئێستا لە سنووری داخراوی کتێبەکانیدا ماوەتەوە و نەبێتە ئەزموونێکی باوو باڵا دەست کە بتوانێت کۆنترۆڵی ناوەندی ڕۆشنبیری یان ناوەندی شیعری کوردی بکات ، کە دیارە ئەگەر ئەوە رووی بدایە ئەوا ئەو لە سەر جوگرافیای شیعری کوردی پێگەو دەسەڵاتێکی بەرفراوانی بە دەست دەهێنا و ئەوەش ئاسودیی بە ڕۆحی دەبەخشی چونکە ئەوسا دەگەیشت بەو یەقینەی کە ناوەندی ڕۆشنبیری کوردی دان بە بوونیدا بنێت . ئەمە سەرباری ئەوەی کە دەزانین داهێنان خاسێتێکی زۆر تایبەتمەندەو مەرجیش نییە ئەو داهێنانە لە سەردەمەکەی خۆیدا ئەو ناوبانگە بەدەست بهێنێت ، بەڵام ئەوەی بەڵگە نەویستە ئەوەیە کە داهێنەر کەسێگی خاوەن شووناسە هەرچەندە لەوانەیە لە سەروەختی خۆیدا دان بەو شووناسەیدا نەنرێت .کەریم دەشتیش یەکێکە لەو دەنگە دیارانەی کە لە شیعری کوردی نەوەی دوای حەفتاکاندا جێگەو پێگەی خۆیی هەیەو رەنگە بە هەڵەشدا نەچووبین کە بڵێین کەریم دەشتی ئەو شاعیرەیە کە خاونی ئەزموونی دیاری خۆیەتی ، بەڵام وەکو زۆرێك لە شاعیرانی پێش خۆیی و دوای خۆیشی شوێنی ئەم شاعیرە دەست نیاشان نەکراوە .واتە ئەوەی کە کەریم بە ئەزموونی خۆیی دەزانێت تاکو ئێستا لە سنووری دەقەکانیدا ماوەتەوەو وەکو پێویست و بەراورد بە ئاستی داهێنانی مافی خۆیی نەدراوەتێ وەکوپێویست قسەی لەبارەوە نەکراوەو رەهەندەکانی ئەزموونی شیعری ئەو بە شێوەیەکی تایبەت و بە جۆرێك کە توانای دەشتنیشان کردنی هەبێت دیاری نەکراوە تابەو پێیەش ئاخاوتنی پرسیاری سەرەکی دەقەکانی کرابێت و جیهانبینی شیعری ئەو دیاری کرابێت ئەگەر قەسەیەکیش لەسەر ئەزموونی شیعری ئەو کرابێت ئەوە زیاتر بە شێوەیەکی گشتی و لە چوارچێوەی ئەو قسانەدا بووە کە لە سەر ئەزموونی شیعری نەوەکەی ئەو کراوە بەبێ ئەوەی رەچاوی تایبەتمەندییەکانی شیعری ئەو کرابێت . دەشێ ئەوەی کەریم باسی دەکات و داوادەکات لە سنووری کتێبەکانی بێتە دەرەوە ئەزموونی شیعری ئەو بێت بە جۆرێك کە بدوێنرێت و لە سنووری داخراوی دەقەکانییەوە بگوازرێتەوە نێو نێوەندی ڕۆشنبیری و لایەن و ئاستە شاراوەکانی ئەو ئەزموونە بە جۆرێك دەربخرێت کە چیتر وەکو نهێنی یان بابەتێکی پەردە لەسەرنراو نەمێنێتەوە . دیارە ئەوەش مایەی نیگەرانی و جۆرێك لە ئازاریشە کە ئەو وەکو شاعیر هەست بکات ئەوەی ئەو کردویەتی وەکو پێویست دەنگدانەوەی نەبووە ئەویش لەبەر ئەوەنا

که جێگای بایەخ نییە , نەخێر بەڵکو لەبەر ئەوەی ئاستی تێگەیشتنی ناوەندی رۆشنبیری کوردی لە داهێنان و لە ئەفراندن ئەوەندە لاوازە ناتوانێت دەقی زیندوو لە دەقی مردوو جیا بکاتەوە , ناتوانێت داهێنان لە هەر شتێك یان نووسینێکی تر جیابکاتەوە کە بە ناوی داهێنانەوە فڕێ دەدرێتە نێو پانتایی رۆشنبیری کوردییەوە . کەریم هەست بەو ئازارە دەکات کە وەکو پێویست و بەپێی ئاستی ئەوەی پێشکەشی کردووە پێگەو جێگەی لە سەر جوگرافیای شیعری کوردی پێ نەدراوە , ئەوەش لە بری خۆشی و ئاسوودەیی بەخشین بە رۆحی ئەو نیگەرانی و خەم و پەشێویی پێبەخشیووە . ئیستا دەخوازێت دەسەڵاتی ئەزموونی ئەو بە جۆرێ بەهێز بێت کە سنووری دەقەکانی بەجێ بهێڵێت و بەلایەنی کەمەوە دەسەڵات بەسەر بەشێك لە پانتایی و ناوەندی رۆشنبیری کوردیدا بکات , بێگومان ئەوەش ئاسوودەیی رۆحی و دەروونی پێ دەبەخشێت .

من هەمیشە گەڕیدەم و نازانم بۆچی دەگەڕێم
من هەمیشە هەر رادەکەم نازانم بۆچی رادەکەم
من هەمیشە خەیاڵێ دوور دوورم دەبات و
نازانم بۆ کوێم هەڵدەگرێ
ئەوە نەبێ کە سەر بە کتێبێ دەکەم
خەون بە تۆوە دەبینم

شاعیر لە وەسف کردنی خۆیدا وێنەی مرۆڤێکی هەستیارمان بۆ بەرجەستە دەکات کە دەشێ بە مرۆڤی ئەم قۆناغە جەنجاڵەی ئێستای ناو ببەین کە هەمیشە لە جوڵەدایەو لە هیچ شوێنێك ئۆقرە ناگرێت و بەپێی ئەو وەسفەی کە لەدەقەکەدا هاتووە ئەم مرۆڤە ناشزانێت بۆچی دەگەڕێت و بە دوای چیدا رادەکات .دەشێ لە ئاستی بینراوی دەقەکەدا وای لێك بدەینەوە کە ئەوەی شاعیر وێنای کردووە هەر مرۆڤێکی ئاساییە کە سەوداسەری بە دیهێنانی پێداویستییەکانی ژیانەو لەو پێناوەشدا دەگەڕێت و لە جوڵەی بەردەوامدایە .بەڵام دەشێ لە پشتی ئەم لێکدانەوەیەوەو لە ئاستی نادیاری دەقەکەدا وێنەی کەسێکی داهێنەر بەرجەستە ببێت کە لە هیچ شوێنێك ناحەوێتەوەو سەقامگیر بوون بە خۆیەوە نابینێت هەرچۆن دەقی داهێنەرانە یان هەر بەرهەمێکی داهێنراو بریتییە لە گەڕانی هەمیشەیی و بەردەوام بە دوای پرسیارە گرنگ و ئەنتۆلۆجیەکانی مرۆڤدا هەر بەهەمان شێوە کەسی داهێنەریش کە هەمیشە کەسێکی گومانکەرو دوو دڵ و نیگەرانە زەمەنێکی نییە بۆ ئۆقرە گرتن و شوێنێکیشی نییە تا تیایدا سەقامگیر ببێت بحەوێتەوە چونکە ئەو لە رووی رۆحی و دەروونییەوە ناسەقامگیرە . کەریم دەشتی لە دەربڕینێکی ناراستەوخۆدا باس لەو نیگەرانی و ناسەقامگیرییە دەروونی و رۆحییەی خۆی دەکات کە دەشێ ئەوەش بەرهەمی خەیاڵ و نەست

بێت و هیچ نەخشەیەکی داڕێژراو لە پشتییەوە نەبێت .بەواتا دەتوانین بڵێین ئەو گەڕانەی کە کەریم باسی دەکات گەڕانی کەسی داهێنەرە بە دوای ماناو بە دوای دۆزینەوەی پرسیارە گرنگەکانی مرۆڤدا و بە دوای بەرهەمهێنانی جیهانبینی نوێ و ئەزموونی نوێدا . هەڵبەت گەیشتنیش بە ئاستێك یان بەخاڵێك کە جێگای قایل بوون بێت بۆ کەسی داهێنەرو ئەزموونگەر شتێکی مەحاڵە چونکە داهێنان نە سنووری هەیەو نە هیچ سنوورێك دەناسێت , هەر بۆیە کەسی داهێنەر هەمیشە لە گەڕاندایەو ناگاتە حاڵەتی وەستان بۆ کەسی داهێنەر تەنیا کاتێك دەبێت کە بگات بە یەقین , بێگومان گەیشتنیش بە یەقین مانای کۆتایی هاتنی گومان و نیگرانییە ئەوەش بۆ داهێنەر مانای مردن دەبەخشێت .

شاعیر باسی خەیاڵی خۆی دەکات کە خەیاڵێکی فراوانەو سنوورەکانی دیار نییەو ئەم وەکو شاعیریش هیچ دەسەڵاتێکی بەسەر ئەو خەیاڵەدا نییە چونکە ئەوە ئاشکرایە کە خەیاڵی داهێنەر خەیاڵێکی نائاساییە و هەر ئەو خەیاڵەش یەکێکە لە پایە سەرەکییەکانی داهێنان و دەشێ کەسی داهێنەر بەرەو نهێنی و نەزانراو و نائاشکرا ئاراستە بکات یان بیجوڵێنێت و لەوێڕا واتە لەو رووبەرە نەزانراوەدا کە دەشێ تەنیا لە خەیاڵێدا بوونی هەبێت یۆتۆپیایەك درووست بکات کە دەشێ بەهەشتێك بێت بە هەموو جوانییەکانییەوە یان دۆزەخێك بێت بە هەموو ناشیرینی و هەموو ئازارو ناشیرینییەکانییەوە.بە هەرحاڵ بە گوێرەی شاعیر ئەو خەیاڵەی کە دەیبات خەیاڵێکی مەودا نادیارەو لە راستیشدا ناتوانرێت خەیاڵ بەپێی بەرنامەو نەخشەی دیاریکراو ئاراستە بکرێت , هەر ئەوەشە وا لە شاعیر دەکات نەزانێت ئەو خەیاڵە بۆ کوێی دەبات , کەواتە لێرەدا ئەوەشمان بۆ ئاشکرا دەبێت کە کەریم دەشتی وەکو شاعیرێك دەیەوێت پێمان بڵێت کە ئەو لە بەرهەمهێنانی شیعردا بڕوای بە هیچ بەرنامەیەکی پێش وەختە نییە بۆ نووسین بەو ئەندازەی کە خەیاڵی خۆی رەها دەکات بۆ ئەوەی بجوڵێت , ئەمەش رێگا خۆشکەرە بۆ ئەوەی لە پاڵ کارکردنی خەیاڵدا رۆڵی نەستیش لە بەرهەمهێنانی دەقەکانیدا دەربکەوێت , کە کارکردنی ئەم دوو پایە سەرەکییەی بەرهەمهێنانی شیعر پێکەوەو لەگەڵ تواناو لێهاتوویی شاعیردا لە ئاستی زمانی شیعری و شێوازی شیعری و سەرجەم رەگەزە هونەرییەکاندا کە ئەزموونی نووسینی ئەم یان شێوازی ئەم پێك دەهێنن هەموو پێکەوە تاکو ئێستا لە لایەك بە هەرجۆرێك بێت یان هەر هۆکارێکی لە پشتەوە بێت وەکو پێویست نەبووەتە ئەزموونێکی خاوەن شووناس و باڵادەست لە نێوەندی رۆشنبیری کوریدا, لە لایەکی تریشەوە هێشتا لە سەر پانتایی رۆشنبیری کوردی ئاخاوتنێکی وەهای لەسەر نەکراوە کە بنەماو رەهەندەکانی دیاری بکرێت .بەڵام ئەوەی

گرنگە ئەو هەڵوێستەی کە لێرەدا شاعیر لێی دەدوێت هەڵوێستی کەسی داهێنەرە کە نەخاوەنی خەیاڵێکی سنوور دیاریکراوە ,نە خاوەنی شێوازێکی تەقلیدییە لە نووسیندا . هەروەك دەقەکانی هەڵگری پرسیاری جدین لەو روانگەیەوە کە هەڵگری پرسیارن سەبارەت بە نەزانراو .

ئەو خەیاڵە مەودا فراوانەی کە شاعیر باسی دەکات و ناشزانێت بەرەو کوێی دەبات , سەرئەنجام ئەم دەخاتە سەر رێگایەك بۆ کار کردن یان گەڕان بە دوای دۆزینەوەی یان ئاشکرا کردنی نەزانراودا , کە ئەوەش بێگومان تەنیاو بەس تەنیا لە کتێبدا دەدۆزرێتەوە یان ئاشکرا دەکرێت .چونکە ئاشکرایە سەرچاوەی هەموو زانینێك هەر کتێبە , ئەمیش لە رێگای ئەو خەیاڵە مەودا قوڵەی کە هەیەتی هەر دەگەڕێتەوە بۆ ئامێزی کتێب .واتە لە نێو کتێبدا هەوڵدەدات ئەوەی کە دەیەوێت بیدۆزێتەوە یان لە بارێکی تردا خەیاڵ ئەم دەباتەوە بۆ نێو کتێب . دەشێ مەبەست لەمەش ئەوە بێت کە بەرهەمی خەیاڵەکانی ئەم بەرهەم هێنانی ئەو دەقانە بێت کە هەڵگری ئەزموونی ئەمن و ئەو ئەزموونەش لە نێو کتێبەکاندا ماونەتەوە و تاکو ئێستاش وەکوپێویست نەبووەتە ئەزموونێکی وێنراوو قسە لەسەر کراو لە نێوەندی رۆشنبیری کوردیدا .بەڵام خەیاڵ لە رێگای کتێبەوە دەیگەیەنێتەوە بە ئەو بێگومان ئەو گەیشتنەش کە لە رێگای خەیاڵەوە دەبێت مەودای فراوانی ئەو خەیاڵە دەردەخات ئەمەش دەوڵەمەندی یەکێك لە پایە سەرەکیەکانی شیعری ئەم شاعیرە دەردەخات چونکە ئەوە ئاشکرایە کە یەکێك لە پایەکانی بەرهەمهێنانی شیعر خەیاڵە , بەڵام دەبێ ئەو کێ بێت کە ئەم لەقوڵایی خەیاڵەکانیدا خەونی پێوە دەبینێت .بێگومان ئێمە دەزانین هەر لەسەرەتای دەقەکەوە قەسەکەری شیعرەکە کەسێك دەدوێنێت کە دەشێ ئەوی دڵدار یان خۆشەویست بێت. بەهەر حاڵ لێرەدا دەشێ وەهایشی بۆ بچین کە گەڕانی ئەوی شاعیر گەڕان بێت بە دوای ئەزموونی نوێ و پرسیاردا واتە پرسیارێك کە شووناسی پرسیاری هەبێت بەو مانایەی کە پرسیار بێت سەبارەت بە نەزانراو واتە لێرەدا دەتوانین بڵێین ئەوی شاعیر کەسێَکە هەمیشە بە دوای نامەئلوفدا دەگەڕێت کە ئەویش لە پرسیار و ئەزموونی نوێدا بەرجەستە دەبێت .کەواتە ئەو خەونەی کە ئەم دەیبینێت خەونە بە بەرهەمهێنانی دەقی زیندووەوە ئەمەش شووناسی شاعیر وەکو بەرهەمهێنی دەقەکە دەردەخات کە چۆن لە خەمی داهێناندایە .

دەزانم کە کەسێ هەیە
ئەمانەتی من دراوەو
لە ناو دڵێی شیعرەکانم
لە سەر بەرگی کتێبەکانم

له ناو ره‌فه‌ی وشه‌كانمدا خه‌وتووه
خودایه چۆن واگای بهێنمه‌وه
كه ده‌زانم ئه‌گه‌ر وه‌ئاگا بێته‌وه
دووباره ون ده‌بێته‌وه .

شاعیر باسی ئه‌وه ده‌كات كه ئه‌م له‌وه تێگه‌یشتووه كه ئه‌ده‌ب به گشتی بۆ ئه‌رك نییه به‌ڵكو ئه‌م وه‌كو شاعیر باوه‌ڕی به‌وه هه‌یه كه هه‌موو ده‌قێكی زیندوو یان هه‌موو بابه‌تێكی ئه‌ده‌بی و هونه‌ری هه‌ڵگری ئه‌ركن كه ده‌شێ ئه‌و ئه‌ركه ئه‌ركێكی كۆمه‌ڵایه‌تی یان ئه‌خلاقی یان ئێسه‌تیكی بێت كه ئه‌مه‌ی دوایان زیاتر مه‌سه‌له‌ی چێژ وه‌رگرتن ده‌گرێته‌وه .ئه‌م پێی وایه كه‌سێك خراوه‌ته ئه‌مانه‌تی ئه‌مه‌وه‌و له ناو دڵی شیعره‌كانیدا و له سه‌ر به‌رگی كتێبه‌كانی و له ناو وشه‌كانیدا جێگیر بووه . ده‌شێ ئه‌و كه‌سه‌ی كه ئه‌م باسی ده‌كات گه‌وهه‌رو ماهیه‌تی داهێنان بێت یان ده‌شێ ئه‌و پرسیارانه بێت كه هه‌ر شیعرێكی ئه‌م به‌رزی ده‌كه‌نه‌وه یان له‌وانه‌یه ئه‌و ماناو ده‌لالاتانه بێت كه ده‌قه‌كانی ئه‌م هه‌ڵیان ده‌گرن یان به شێوه‌یه‌كی گشتگرتر ئه‌و جیهانبینییه بێت كه ده‌شێ هه‌ر ده‌قێكی ئه‌م هه‌ڵی بگرێت . ئێستا ئه‌م به دوای ئه‌و شێواز یانه رێگایه‌دا ده‌گه‌ڕێت كه چۆن ئه‌و پرسیارانه‌ی پێ ئاراسته بكات یان چۆن بتوانێت ئه‌و ده‌لالات و مانایانه له باری نه‌گوتراو یان نه‌دركێندراوه‌وه بێڵێت و بدركێنێ كه ئه‌وه‌ش له كرداری گواستنه‌وه‌یاندا ده‌بێت بۆ نێو پێكهاته‌ی زمانی ده‌قه‌كه یان به‌مانایه‌كی تر بارگاوی كردنی ئه‌و زمانه‌ی كه ده‌قه‌كه‌ی پێ به‌رهه‌م ده‌هێنێت به‌و ماناو ده‌لالاتانه‌ی كه ده‌شێ هه‌ریه‌كه له ده‌قه‌كانی ئه‌و هه‌ڵیان بگرن .

ئه‌م ده‌پرسێت چۆن و به چ شێوازێك ئه‌وه‌ی مه‌به‌ستێتی كه پێشتر وه‌كو ئه‌ركی نووسین باسمان كرد به‌رجه‌سته بكات یان بیدركێنێ كه دیسان ئه‌م وه‌كو سیحری نووسین یان سیحری داهێنان سه‌یری ده‌كات و ده‌ترسێ له‌وه‌ی كه ئاشكرا كردنی ئه‌و سیحره ببێته هۆی پوچ بوونه‌وه‌ی هه‌رچه‌نده ئێمه دڵنیاین كه مه‌سه‌له‌ی داهێنان ئه‌وه‌یه كه نه‌كات و نه شوێن و نه هیچ رووداوێك ناتوانێت هه‌ڵیبووه‌شێنێته‌وه یان پووچی بكاته‌وه , بۆیه ده‌بێ شاعیر له‌وه دڵنیا بێت ئه‌گه‌ر ئه‌وه‌ی له پشتی ده‌قه‌كانی ئه‌وه‌وه‌یه دوای به‌ئاگا هێنانه‌وه‌شی ون ببێته‌وه ئه‌وه گومانی تێدا نییه كه دیسان جارێكی ترو ده‌شێ له كاتێكی تردا یان له شوێنێكی تردا ئاماده‌بوونی خۆی بسه‌لمێنێته‌وه .

ده‌شێ وه‌هایشی لێك بده‌ینه‌وه كه ئه‌و كه‌سه‌ی كه ئه‌م باسی ده‌كات و پێی وایه له ناو وشه‌و له دڵی شیعره‌كانیدا ئاماده‌یه‌و بوونی هه‌یه له‌وانه‌یه سه‌رچاوه‌ی به‌خشینی ئیلهام بێت و مێتیفی به‌رهه‌م هێنانی شیعریش بێت له لای ئه‌می شاعیر ,كه‌واته ده‌بێ ئه‌و كه‌سه كێ بێت ؟

بێگومان ئەم کەسە هەر هەمان ئەو کەسەیە کە لەم شیعرەدا هەر لە سەرەتاوە شاعیر یان قسەکەری شیعرەکە دەیدوێنێت , هەڵبەت ئەوەش ئاشکرا کە ئەو کەسە خۆشەویست یان دڵدار یان بە شێوەیەکی گشتی رەگەزی بەرامبەرە کە دەشێ وەها سەیری رەگەزی بەرامبەر بکرێت کە هۆکاری بەرهەم هێنانی دەقەکەیە یان بە شێوەیەکی گشتی پاڵنەری جوڵێنەرە بۆ بەرهەم هێنان و بنیادنان و ئاوەدان کردنەوە کە داهێنانیش وەکو بەرهەمی فیکری و موعریفی و ئێسەتیکی دەکەوێتە ئەو رووبەرەوە . بەهەرحاڵ ئەو کەسەی یان ئەو شتەی کە شاعیر وەکو بەرامبەرێك دەیدوێنێت و ژیان و بوون و مانەوە لە بوونی ئەوو خۆشەویستی ئەودا دەبینێت شووناسێکی گشتی هەیەو دەشێ لێکدانەوەی جیاوازی بۆ بکرێت لە نێوان ئەوی ئافرەت و گەوهەرو ماهیەتی ژیان دۆستی و گەوهەرو ماهیەتی داهێنان و ئەزموونگەری و بەرزکردنەوەی پرسیاری جۆراو جۆر سەبارەت بە مەسەلە گرنگ و پەیوەستەکانی ژیان و بوون و شوێنی دیاری مرۆف و جیاکردنەوەی لە سەرجەم بوونەوەرانی ترو لە هەمان کاتدا ئاخاوتن لەسەر شووناسی کەسی داهێنەر دەکات کە کەسێکە لە هیچ شوێنێك ئارام ناگرێت و هەمیشە لە گەڕاندایە بە دوای دۆزینەوەو ئاشکرا کردنی نەزانراوو نادیاردا .

(٣)

ئەم دەقەی کەریم دەشتی بەرجەستەی ئەو کەسێتە دەکات کە بە گومانەوە دەڕوانێتە هەموو شتێك و وەهاش سەیری مرۆف و سەرجەم بوونەوەرانیش دەکات کە لە بەردەم مەترسی مردن و لە نێوچووندان , بەڵام چارەنووسی مرۆف لە هەموو بوونەوەرانی تر زیاتر لە مەترسیدایە چونکە مرۆڤ تەنیا یەك مێژووی هەیە کە تیایدا بژی و لەگەڵ مردنیدا کۆتای پێ دێت. لێرەدا ناراستەوخۆ ئەو دەلالەتە بەرهەم دێت کە مرۆڤی داهێنەر دەکەوێتە دەرەوەی ئەم بێچوونە چونکە داهێنەر جۆرێك لە نەمری بەدەست دەهێنێت و سنووری دیاری کراوی کات دەبەزێنێت و دەشێ مێژوویەکی درێژتری هەبێت بۆ مانەوە . هەر لێرەشەوە دەردەکەوێت گەڕانی بەردەوامی کەسێتی شیعرەکە کە دەشێ بڵێین شاعیر خۆیەتی گەڕانە بە دوای داهێناندا بەو ئومێدەی کە داهێنان نەمری پێ ببەخشێت و نەبێتە ئەو مرۆڤە ئاساییەی کە تەنیا لە زەمەنێکی دیاری کراودا دەژی و دوای مردنی بایۆلۆجیانەی ئیتر بوونی نامێنێت بەڵکو ئەم دەیەوێت لە رووی مەعنەوییەوە نەمری بەدەست بهێنێت , کەواتە ئەوی شاعیر لە سنووری ئەم دەقە شیعرییەدا بەدوای ئەو نەمرییەدا دەگەڕێت .رۆحی ئەو نەمرییەش ئەوەیە کە لە ناو دێڕو وشەکانیدا لە گەوهەری ئەزموونی شیعری ئەمدا خەوتووە بەڵام گرنگ ئەوەیە ئەم بەچ شێوەیەك بەرجەستەی دەکات و دەیکاتە حاڵەتێکی باوو ئامادەی ئەوتۆ کە تیایدا هەست بە نەمری خۆی بکات و

لە مەترسی ونبوون و سڕینەوەی دوای مردن رزگاری ببێت .